

6. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи ; за наук. ред. Л.Я. Новаковського. – К. : Аграр. наука, 2015. – 48 с.
7. *Саблук П.Т.* Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 336 с.
8. *Федоров М.М.* Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М.М.Федоров // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 73–78.
9. Рекомендації щодо забезпечення розвитку земельних відносин у ринкових умовах / М.М. Федоров, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.В. Ходаківська [та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2009. – 60 с.
10. Sustainable Land Management/ Sourcebook / The World Bank. – Washington : DS, 2008. – 196 p.
11. *Gnacadjia L.* Benefits of sustainable land Management / Luc Gnacadja. – Access mode: http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibraryPublications/CSD_Benefits_of_Sustainable_Land_Management%20.pdf.
12. *Johan Swinnen.* Study on the Functioning of Land Markets in the EU Member States / Johan Swinnen, Pavel Ciaian, d'Artis Kancs. – Centre for European Policy Studies, Place du Congres 1, B-1000 Brussels, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/2008/landmarkets/report_en.Pdf.
13. *Мартинюк М.П.* Теоретичні засади регулювання земельних відносин в Україні / М.П. Мартинюк // Економіка АПК. – 2016. – № 7. – С. 10–15.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2016 р.

*

УДК 631.11:338.516.4 (477)

***В.Я. МЕСЕЛЬ-ВЕСЕЛЯК, доктор економічних наук, професор,
академік НААН, заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач відділення організації виробництва та
земельних відносин,
завідувач відділу форм господарювання
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»***

Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування в Україні

Постановка проблеми. З проголошенням у 1990 році державного суверенітету [11], набуттям економічної самостійності [16], переходом до ринкової економіки [17] в Україні здійснювалося реформування сільського господарства, суть якого полягала у переході від радянської адміністративно-командної до ринкової системи господарювання, завданням його, відзначеного у Постанові Верховної Ради України „Про земельну реформу” від 18.12.1990 року [54], „є перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємств-

вам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатуокладної економіки, раціонального використання й охорони земель”. Усі землі України з 15 березня 1991 року оголошено об’єктом земельної реформи.

У результаті практичного здійснення в країні реформування сільського господарства на зміну колгоспам і радгоспам відповідно до Законів України [12 – 16], Указів Президента України [75 – 78] створені сільськогосподарські підприємства ринкового типу і фермерські господарства, які є складовою організаційної структури сільського господарства України в цілому. На сучасному етапі їх розвитку виникає необхідність здій-

© В.Я. Месель-Веселяк, 2016

снення аналізу результатів їхньої господарської діяльності й економічної ефективності та визначення напрямів подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичним засадам реформування аграрного сектору економіки України та створенню сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування присвячені наукові праці П.Т.Саблука [1, 3, 18, 49, 53, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 64 – 68, 72, 73], В.В. Юрчишина [3], В.Я. Месель-Веселяка [1, 3, 18, 24, 28, 31, 34, 35, 40, 43, 44 – 47, 49, 51, 53, 55, 56, 58 – 62, 64, 69, 72, 73], М.М. Федорова [1, 3, 18, 51, 53, 58, 60, 62, 79, 80], П.Г. Гайдуцького [1, 3, 5 – 8], Ю.О. Лупенка [1, 20, 50, 53, 57, 58, 62], Ю.Я. Лузана [19], М.Й. Маліка [1, 23, 52, 53, 55, 57, 58, 62, 71], А.С. Даниленка [10], О.М. Онищенко [3], в яких також наведено науковий супровід при запровадженні їх у виробництво.

Мета статті – проаналізувати стан виробництва й ефективності сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах різних форм господарювання.

Виклад основних результатів дослідження. При реформуванні сільського господарства України колгоспи і радгоспи, які за радянських часів були основною формою господарювання, перетворено у сільськогосподарські підприємства ринкового спрямування.

Відповідно до Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” (10.11.1994 № 666/94) [75] землі державної власності, якими користувалися колгоспи й радгоспи, що підлягали приватизації, були передані безплатно у колективну власність сільськогосподарським підприємствам та згідно з Указом Президента України “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” (08.08.1995 № 720/95) [76] розпайовані між працівниками цих підприємств і пенсіонерами з їх числа, було розпайовано і майно. Отже, сільськогосподарські угіддя й майно стали приватною власністю селян, у результаті чого колгоспи й частина радгоспів перестали функціонувати.

Потрібно було створити господарські формування ринкового типу. У зв'язку з цим здійснено наукове обґрунтування формування сільськогосподарських підприємств на основі оренди земельних і майнових паїв [49]. Ці наукові здобутки мали бути врегульовані Указом Президента України „Про оренду землі” (06.10.98 № 161-XIV) [77]. Проте Законом України „Про оренду землі” (06.10.1998 № 161-XIV) [14] було передбачено оренду не земельних часток (паїв), а лише земельних ділянок, що не дало можливості створювати нові господарські структури ринкового типу.

Цю проблему було розв'язано Указом Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки” (03.12.1999 р.) [78], яким запроваджено обов'язкове укладення договорів оренди земельної частки (паю), майнового паю з власниками цих часток. Саметаким чином були створені сільськогосподарські підприємства (організовані окремо приватними підприємцями і фермерами), фермерські господарства – відповідно до Закону України „Про селянське (фермерське) господарство” (20.12.1991 р. № 2009-XII) [13].

Отже, на цій правовій основі окремими господарями (колишніми головами колгоспів, директорами радгоспів, окремими підприємцями й фермерами) були створені сільськогосподарські підприємства.

Державна служба статистики України обчислює виробництво продукції по всіх категоріях господарств, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах, з них фермерських господарствах [63, 74].

У результаті реформування аграрного сектору України, проведеного у 2000-2002 роках, законодавчо врегульовано приватну власність на землю, проведено розпаювання земель колгоспів і радгоспів серед селян, які на ній працювали, з видачею сертифікатів на право на земельну частку (пай) з правом заміни на Державні акти на землю, колгоспи й радгоспи реформовано у сільськогосподарські підприємства ринкового типу, побудованих на оренді земельних і майнових часток у поєднанні з приватною власністю на землю та майно з колективними формами організації праці (табл. 1).

1. Трансформація сільськогосподарських формувань в Україні та їх землекористування

Форма господарювання	Кількість підприємств	Площа сільськогосподарських угідь, млн га	%	Середній розмір 1 господарства, га
<i>1990 р. (до реформування)</i>				
Усі категорії господарств		40,89	100	
у т.ч. сільськогосподарські підприємства, од.	12420	38,22	93,5	3077
з них: колгоспи	8541	28,7	70,2	3360
радгоспи	2630	9,46	23,1	3599
міжгоспи	1249	0,06	0,15	48
Господарства населення, тис.	9206	2,67	6,5	0,3
<i>2015 р.</i>				
Усі категорії господарств		35,5	100	
Сільськогосподарські підприємства – всього (разом із фермерськими), тис.	40,8	20,4	57	500,0
у т.ч. сільськогосподарські підприємства (без фермерських)	8,5	16	45,1	1881,9
фермерські господарства (усі)	32,3	4,4	12,4	136,2
з них: великі (за ф. 50 с.г.)	0,8	1,7	4,8	2125,0
малі та середні (ф. 2-ферм.)	31,5	2,7	7,6	85,7
Господарства населення – всього, тис.	14500	15,2	43	1,0

Джерело: Дані Державної служби статистики України (Стат. зб. „Сільське господарство України”), розрахунки автора.

Якщо у 1990 році працював 8541 колгосп середнім розміром 3360 га сільськогосподарських угідь, 2630 – радгоспів (3599 га), 1249 міжгосподарських підприємств (48 га), а всього 12420 підприємств середнім розміром 3077 га, то у 2015 році – вже 40,8 тис. сільськогосподарських підприємств ринкового типу середнім розміром 500 га, з яких

32,3 тис. фермерських (по 136,2 га), у тому числі 0,8 тис. – великих (по 2125 га), що звітують перед Держслужбою статистики України за ф. №50-сг і 31,5 тис. – традиційних малих і середніх (по 85,7 га). Вказані форми господарювання сільськогосподарських підприємств по-різному використовують землю (табл. 2).

2. Землекористування і виробництво сільськогосподарської продукції в різних господарських формуваннях у 2015 році

Форми господарювання	Сільськогосподарські угіддя		Виробництво валової продукції				Коефіцієнт використання по валовій продукції, %	
	млн га	%	усього, млрд грн	%	у т.ч. рослинництва	%	усього	рослинництво
Усі категорії господарств	35,5	100,0	239,5	100,0	168,4	100,0	100	100
у т.ч. сільськогосподарські підприємства – всього (разом із фермерськими)	20,3	57,2	131,9	55,1	99,6	59,1	0,96	1,03
з них: с.-г. підприємства (без фермерських)	16	45,1	113	47,2	82	48,7	1,05	1,08
фермерські господарства – всього	4,3	12,1	18,9	7,9	17,8	10,6	0,65	0,88
у т.ч.: великі	1,7	4,8	8,9	3,7	8,1	4,8	0,77	1,01
малі й середні	2,7	7,6	10	4,2	9,5	5,7	0,55	0,74

Джерело: Дані Державної служби статистики України, розрахунки автора.

Розрахований нами коефіцієнт використання землі по валовій продукції як відношення питомої ваги виробленої валової

продукції до питомої ваги використаної землі є найвищим у сільськогосподарських підприємствах (без фермерських госпо-

дарств), який становить 1,05%, а по рослинництву – 1,08%. Нижчі коефіцієнти у фермерських господарствах – 0,65%, з них у великих – відповідно 0,77 і 1,01%, а малих та середніх – 55 і 73,7%.

Для забезпечення зіставності господарських формувань по виробництву валової продукції використано показник її виробництва на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 3).

3. Виробництво валової продукції сільського господарства на 100 га с.-г. угідь, тис. грн

Форми господарювання	1990 р.	2015 р.	%	У т.ч. рослинництва		
				1990 р.	2015 р.	%
Усі категорії господарств	681	674	99	350	474	135
у т.ч. сільськогосподарські підприємства – всього (разом із фермерськими)	512	649	127	303	490	162
Сільськогосподарські підприємства (без фермерських)	512	707	138	303	513	169
фермерські господарства (усі)	512	435	85	303	404	133
з них: великі	512	531	104	303	481	159
малі й середні	512	375	73	303	356	117

Джерело: Дані Державної служби статистики України, розрахунки автора.

Тенденції зберігаються. Проти 1990-го у 2015 році 127% валової продукції, у тому числі 168% – продукції рослинництва, виробили сільськогосподарські підприємства (разом із фермерськими), відповідно 138 та 169% – сільськогосподарські підприємства (без фермерських), 85 і 133% – фермерські

всього, з них 104 й 159% – великі, 73 і 117% – традиційні фермерські господарства (малі й середні).

Ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах, яка характеризується прибутковістю, простежується за даними таблиці 4.

4. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України

Показник	1990 р.	1995-1999 рр.	2014 р.	2015 р.
У середньому за рік				
Прибуток (збиток) від реалізації сільськогосподарської продукції, млрд грн	5,5*	-1,7	33,3	87,5
у т.ч. рослинництва	6,3*	0,7	29,5	80,1
тваринництва	-0,8*	-2,3	3,8	7,5
Рівень рентабельності – всього, %	20,9	-18,4	25,8	45,6
у т.ч. рослинництва	91,1	15,8	29,2	50,6
тваринництва	-4,1	-44,3	13,4	22,1

Джерело: Дані Державної служби статистики України, розрахунки автора.

*млрд крб.

Проти 1995-1999 років, коли готувалася законодавча і нормативна база, вже реформовані сільськогосподарські підприємства (разом із фермерськими) замість середньорічного збитку в 1,7 млрд грн одержали у 2015 році 87,5 млрд грн прибутку, а рівень рентабельності зріс до 45,6% проти 18,4% збитку. У рослинництві рівень рентабельності зріс із 15,8 до 50,6%, а в тваринництві – із (-44,3) до 22,1%. Ефективність сільськогосподарських підприємств зросла й проти колгоспно-радгоспної діяльності у 1990 році. Якщо у колгоспах і радгоспах у цьому

році рівень рентабельності був 20,9%, то в сільськогосподарських підприємствах ринкового спрямування у 2015 році він становив 45,6%, а тваринництво зі збиткового (-4,1%) стало прибутковим (22,1% рентабельності).

Щодо порівняння ефективності різних форм господарювання в сільськогосподарських підприємствах, яка характеризується прибутковістю на 100 га сільськогосподарських угідь, то з даних таблиці 5 видно, що в цілому сільськогосподарські підприємства (разом із фермерськими) у 2015 році на

100 га сільськогосподарських угідь одержали 463 тис. грн прибутку, з них сільськогосподарські підприємства (без фермерських) – 501 тис. грн, або 108,2 %, фермерські господарства всього – 323 тис. грн (69,8 %), у т.ч. великі – 429 тис. грн (92,7%) і малі та

середні – 257 тис. грн (55,5%). Від рослинництва вони одержали прибутку – відповідно 455 тис. грн (106,8 %), 319 (74,9%), 424 (99,5%) і 254 тис. грн (59,6 %), а від тваринництва – 46 тис. грн (124,3%), 4 (10,8%), 5 (13,5%) та 3 тис. грн (8,1%).

5. Ефективність форм господарювання в сільськогосподарських підприємствах у 2015 році

Форма господарювання	Прибуток на 100 га с.-г. угідь – усього		У тому числі від:			
	тис. грн	%	рослинництва		тваринництва	
			тис. грн	%	тис. грн	%
Сільськогосподарські підприємства – всього (разом із фермерськими)	463	100,0	426	100	37	100
з них: с.-г. підприємства (без фермерських)	501	108,2	455	106,8	46	124,3
фермерські господарства – всього	323	69,8	319	74,9	4	10,8
у т.ч.: великі	429	92,7	424	99,5	5	13,5
малі й середні	257	55,5	254	59,6	3	8,1

Джерело: Розрахунки автора..

Отже, як по виробництву валової продукції, так і по прибутковості вищих показників досягли сільськогосподарські підприємства (без фермерів) та нижчих – фермерські господарства.

Таким чином, новостворені сільськогосподарські підприємства проти колгоспів і радгоспів забезпечили збільшення виробництва сільськогосподарської продукції й підвищення його ефективності.

На сучасному етапі розвитку перед сільськогосподарськими підприємствами стоїть завдання збільшити виробництво продукції

сільського господарства. Одним із найдійовіших способів його розв'язання є підвищення рівня інтенсивності виробництва, який вимірюється витратами коштів на 1 га вирощуваних сільськогосподарських культур та на 1 гол. тварин. Розглянемо такий вплив на прикладі зернових і зернобобових культур (без кукурудзи), які в структурі валової продукції мають найвищу питому вагу. Для цього здійснено групування сільськогосподарських підприємств за рівнем витрат на 1 га вирощування цих культур (табл. 6).

6. Групування сільськогосподарських підприємств України за витратами на 1 га зернових (без кукурудзи) у 2015 році, ц/га

Група за витратами на 1 га, грн	Кількість підприємств	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, ц/га	Витрати	
					усього, млн грн	на 1 га, грн
<i>І. Фактично</i>						
До 4000	1402	802	1838	22,9	2490	3103
4001-5000	1081	849	2449	28,9	3823	4504
5001-6000	1038	912	3036	33,3	5006	5490
6001-7000	1014	967	3549	36,7	6272	6485
7001-8500	1114	1027	4395	42,8	7863	7659
8501-10000	769	782	3765	48,2	7209	9221
Більше 10000	857	839	4755	56,6	10522	12535
Україна	7275	6178	23787	38,5	43184	6990
<i>ІІ. Розрахунок приросту виробництва за рахунок збільшення витрат на 1 га</i>						
До 4000	1402	802	2315	28,9	3614	4504
4001-5000	1081	849	2826	33,3	4659	5490
5001-6000	1038	912	3346	36,7	5913	6485
6001-7000	1014	967	4141	42,8	7408	7659

7001-8500	1114	1027	4943	48,2	9465	9221
8501-10000	769	782	4428	56,6	9799	12535
Більше 10000	857	839	4755	56,6	10522	12535
Україна	7275	6178	26755	43,3	51381	8317
Збільшення, +, -			2968	4,8	8197	1327
Збільшення, %			112,5	112,5	119,0	119,0

Джерело: Власні дослідження автора.

У 2015 році у сільськогосподарських підприємствах зернових і зернобобових (без кукурудзи) зібрано всього 23787 тис. т при середніх витратах на 1 га 6990 грн із градацією по семи групах від 3103 до 12535 грн та врожайності 38,5 ц із градацією від 22,9 до 56,6 ц і загальних витратах 43184 млн грн. При найвірогіднішому збільшенні витрат на 1 га по групах за показниками наступної групи витрати на 1 га зростуть до 8317 грн, або на 1327 грн, і всього до 51381 млн грн, або на 8197 млн грн. За цих умов валовий збір зросте до 26755 тис. т, або на 2968 тис. т з оцінкою такого приросту

при фактичній середній у 2015 році ціні в сільськогосподарських підприємствах у 2838,6 грн за 1 т, у 8425 млн грн (2968 тис. т x 2838,6 грн). Отже, при збільшенні вартості валового збору на 8425 млн грн, забезпеченні при цьому окупності додаткових витрат у 102,8% (8425 млн грн : 8197 x 100) підтверджується доцільність додаткових вкладень. Аналогічні розрахунки здійснено по кукурудзі, соняшнику, сої, ріпаку й цукрових буряках.

У тваринництві вплив приросту витрат розглянемо на прикладі виробництва молока (табл. 7).

7. Групування сільськогосподарських підприємств України за виробничими витратами на 1 корову у 2015 році

Група за витратами на 1 гол., грн	Кількість підприємств	Поголів'я, тис. гол.	Виробництво молока, тис. т	Надій від однієї корови, кг	Виробничі витрати	
					усього, млн грн	на 1 гол., грн
<i>I. Фактично</i>						
До 8000	318	57	125	2170	263	4571
8001-10000	148	30	92	3092	272	9143
10001-12000	174	28	100	3580	306	10956
12001-14000	154	33	138	4189	431	13085
14001-16000	129	29	134	4650	431	15015
16001-18000	164	51	263	5187	870	17120
Більше 180000	542	261	1763	6748	6655	25465
Україна	1629	489	2615	5348	9228	18871
<i>II. Розрахунок приросту виробництва за рахунок збільшення витрат на корову</i>						
До 8000	318	57	178	3092	525	9143
8001-10000	148	30	107	3580	327	10956
10001-12000	174	28	117	4189	366	13085
12001-14000	154	33	153	4650	494	15015
14001-16000	129	29	149	5187	492	17120
16001-18000	164	51	343	6748	1293	25465
Більше 180000	542	261	1763	6748	6655	25465
Україна	1629	489	2810	5746	10152	20761
Збільшення, +, -			195	398	924	
Збільшення, %			107,4	107,4	110,0	

Джерело: Власні дослідження автора.

У 2015 році 1629 сільськогосподарських підприємств України утримували 489 тис. гол. корів при середніх витратах на корову 18871 грн, а по семи групах – від 4571 до 25465 грн. Вироблено 2615 тис. т молока при надолі на корову 5348 кг з диференціаці-

єю по семи групах – від 2170 до 6748 кг. Загальні по сільськогосподарських підприємствах виробничі витрати становили 9228 млн грн. При збільшенні витрат на корову в попередній групі до рівня наступної, витрати на корову зросли б до 20761 грн, а

всього – до 10152 млн грн, або на 924 млн грн. Надій на корову зріс би з 5348 до 5746, або на 398 кг, а виробництво молока – з 2615 до 2810 тис. т, або на 195 тис. т. Вказаний приріст виробництва молока оцінюється по середній у 2015 році ціні у 4447 грн за 1 т, що становить 867,2 млн (195 млн т х 4447 грн), тобто окупність додаткових

витрат становитиме 93,4 % (863 млн грн : 924 млн грн х 100), або на 6,6 % менше, ніж усіх витрат.

За вказаною методикою здійснено розрахунок окупності додаткових витрат вартістю додатково одержаної продукції при виробництві приросту живої маси ВРХ (табл. 8).

8. Групування за виробничими витратами на середньорічну голову худоби в сільськогосподарських підприємствах України у 2015 році

Група за витратами на 1 гол., грн	Кількість підприємств	Поголів'я, тис. гол.	Вирощування ВРХ, тис. т	Середньорічний приріст на 1 гол., кг	Виробничі витрати	
					усього, млн грн	на 1 гол., грн
<i>I. Фактично</i>						
До 2000	263	59	5	80	77	1314
2001-3000	252	97	13	135	249	2579
3001-4000	290	141	23	164	495	3504
4001-5000	252	102	18	176	458	4499
5001-6000	198	92	18	201	499	5432
6001-7000	129	65	14	214	423	6529
Більше 7000	387	187	46	248	1799	9607
Усього	1771	742	137	185	4000	5390
<i>II. Розрахунок приросту виробництва за рахунок збільшення витрат на 1 гол. ВРХ</i>						
До 2000	263	59	8	135	151	2579
2001-3000	252	97	16	164	338	3504
3001-4000	290	141	25	176	635	4499
4001-5000	252	102	20	201	553	5432
5001-6000	198	92	20	214	600	6529
6001-7000	129	65	16	248	622	9607
Більше 7000	387	187	46	248	1799	9607
Усього	1771	742	151	204	4699	6332

Збільшення, +, -

Збільшення, %

18

109,9

699

117,5

Джерело: Власні дослідження автора.

При додатковому зростанні витрат на середньорічну голову ВРХ (без корів) з 5390 до 6332 грн, а всього з 4000 до 4699, або на 699 млн грн, буде одержано додаткової продукції 14 тис. т вартістю 283 млн грн

(14 тис. т х 20214 грн/т), при окупності 40,5% (283 млн грн : 699 млн грн х 100), що свідчить про невисоку окупність витрат.

Окупність додаткових витрат у свинарстві наведена у таблиці 9.

9. Групування за виробничими витратами на середньорічну голову свиней в сільськогосподарських підприємствах України у 2015 році

Група за витратами на 1 гол., грн	Кількість підприємств	Поголів'я, тис. гол.	Вирощування свиней, тис. т	Середньорічний приріст на 1 гол., кг	Виробничі витрати	
					усього, млн грн	на 1 гол., грн
<i>I. Фактично</i>						
До 1500	412	201	11	57	200	995
1501-2000	218	318	35	108	593	1861
2001-2500	220	390	46	118	842	2159
2501-3000	195	383	58	153	1037	2711
3001-3500	180	574	106	184	1838	3203
3501-4000	141	276	49	177	1032	3743
Більше 4000	350	1077	236	219	5271	4894
Усього	1716	3218	540	168	10812	3360

II. Розрахунок приросту виробництва за рахунок збільшення витрат на 1 гол. свиней						
До 1500	412	201	22	108	373	1861
1501-2000	218	318	37	118	687	2159
2001-2500	220	390	60	153	1057	2711
2501-3000	195	383	70	184	1226	3203
3001-3500	180	574	101	177	2148	3743
3501-4000	141	276	60	219	1349	4894
Більше 4000	350	1077	236	219	5271	4894
Усього	1716	3218	587	182	12111	3763
Збільшення, +, -			47	14	1299	
Збільшення, %			108,6	108,6	112,0	

Джерело: Власні дослідження автора.

Збільшення витрат на 1 гол. у свинарстві з 3360 до 3763 грн, а всього з 10812 до 12111 млн грн, або на 1299 млн грн, забезпечує збільшення виробництва приросту живої маси тварин на 47 тис. т вартістю 1159 млн грн (47 тис. т x 2468 грн/т) при окупності 89,2% (1159 млн грн : 1299 млн грн x 100), що також підтверджує недостатню окупність додаткових витрат.

Розрахунок можливої окупності додаткових витрат вартістю (у фактичних цінах 2015 р.) додатково одержаної продукції по окремих сільськогосподарських культурах, окремих видах продукції тваринництва і в цілому по рослинництву й тваринництву наведено у таблиці 10.

10. Розрахунок окупності додаткових витрат вартістю додатково одержаної продукції в сільськогосподарських підприємствах України

Продукція	Площа, тис. га; поголів'я	Витрати				Приріст витрат – всього, млн грн	Виробництво продукції				Приріст продукції – всього, тис. т	Ціна, грн/т	Вартість приросту продукції всього, млн грн	Окупність додаткових витрат, %
		на 1 га / 1 гол. тварин, грн		усього, млн грн			на 1 га, ц/га, на 1 гол. тварин, кг		усього, тис. т					
		2015	розрах.	2015	розрах.		2015	розрах.	2015	розрах.				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Зернові (без кукурудзи)	6178	6990	8317	43184	51381	8197	38,5	43,3	23787	26755	2968	2838,6	8425,0	102,8
Кукурудза	2833	10544	13429	29872	38046	8174	60,1	70,9	17029	20087	3058	2992	9149,5	111,9
Соняшник	3434	8731	10787	29982	37042	7060	24,1	26,9	8280	9223	943	7588	7155,5	101,4
Соя	3329	9293	11367	14700	17983	3282	18,5	21,1	2924	3338	414	7980	3303,7	100,7
Ріпак	581	10882	12716	6322	7387	1066	26,3	29,10	1530	1691	161	7416	1194,0	112,0
Цукрові буряки	202	26614	29179	5363	5880	517	457,5	459,75	9242	9287	45	798	35,9	6,9
Разом по рослинництву		73054		129423	157719	28296							29263,6	103,4
Молоко (продукція)	489	18871	20761	9228	10152	924	5348	5746	2615	2810	195	4447	867,2	93,8
М'ясо (приріст) ВРХ	742	5390	6332	4000	4699	699	185	204	137	151	14	20214	283,0	40,5
М'ясо (приріст) свиней	540	3360	3763	10812	12111	1299	168	182	540	587	47	24681	1160,0	89,3
Разом по тваринництву		27621		24040	26962	2922							2310,168	79,1
Усього по рослинництву і тваринництву		100675		153463	184681	31218							31573,8	101,1

Джерело: Власні дослідження автора.

Окупність додаткових витрат вартістю додатково одержаної продукції у 103,4% може бути в рослинництві, у тому числі

111,9% досягається по кукурудзі, 112,0 – ріпаку, менша окупність 6,9% може бути при вирощуванні цукрових буряків. У тва-

ринництві складається нижча окупність 79,1%, у тому числі 93,8% – при виробництві молока, 89,3 – м'яса свиней (приросту живої маси) і 40,5% – м'яса ВРХ. В цілому по рослинницьких і тваринницьких видах продукції окупність становить 101,1%.

Наведені дані показують, що рівень окупності передусім залежить від ціни, за якою оцінюється додатково вироблена продукція

(табл. 10, гр.12). Зростання вартості додатково одержаної продукції дасть змогу збільшити її загальну вартість (гр. 13). Тому слід прагнути до підвищення реалізаційних цін на продукцію сільського господарства. Наші розрахунки впливу підвищення цін, наприклад, на 10%, на оцінку додатково одержаної продукції, наведено у таблиці 11.

11. Розрахунок окупності додаткових витрат вартістю додатково одержаної продукції при збільшенні цін на неї в сільськогосподарських підприємствах України

Продукція	Приріст продукції – всього, тис. т	Ціна, грн/т	Ціна на 10 % більша	Вартість приросту – всього, млн грн	Вартість приросту на 10% більша всього, млн грн	Окупність додаткових витрат, %	Окупність додаткових витрат на 10% більша, %
	1	2	3	4	5	6	7
Зернові (без кукурудзи)	2968	2838,6	3122,5	8425,0	9267,5	102,8	113,1
Кукурудза	3058	2992	3291,2	9149,5	10064,5	111,9	123,1
Соняшник	943	7588	8346,8	7155,5	7871,0	101,4	111,5
Соя	414	7980	8778,0	3303,7	3634,1	100,7	110,7
Ріпак	161	7416	8157,6	1194,0	1313,4	112,0	123,2
Цукрові буряки	45	798	877,8	35,9	39,5	6,9	7,6
Разом по рослинництву	0			29263,6	32189,9	103,4	113,8
Молоко (продукція)	195	4447	4891,7	867,2	953,9	93,8	103,2
М'ясо (приріст) ВРХ	14	20214	22235,4	283,0	311,3	40,5	44,5
М'ясо (приріст) свиней	47	24681	27149,1	1160,0	1276,0	89,3	98,2
Разом по тваринництву				2310,168	2541,2	79,1	87,0
Усього по рослинництву і тваринництву				31573,8	34731,1	101,1	111,3

Якщо ціна 2015 року на продукцію (гр. 2) зросла б на 10% (гр. 3), вартість приросту одержаної продукції збільшилася б з 31573,8 до 34731,1 млн грн, то окупність при цьому зросла б з 101,1 (гр. 6) до 111,3 (гр. 7)%.

Підвищення реалізаційних цін на продукцію сільського господарства можливе: по-перше – шляхом підвищення купівельної спроможності населення країни, що дасть можливість більше і дорожче закупляти продукції на внутрішньому ринку; по-друге – встановлювати економічно обґрунтовані ціни на сільськогосподарську продукцію, які мають відшкодувати затрати і забезпечити 14 – відсоткову норму прибутку на авансований у виробництво капітал для сільськогосподарських товаровиробників і підпри-

ємств харчової промисловості [70]; по-третє – сформувати оптимальні розміри сільськогосподарських підприємств і їх підрозділів у розмірі 2,0-2,5 тис. гектарів ріллі [29]; по-четверте – забезпечити державну підтримку виробництва сільськогосподарської продукції, особливо тваринницької [28], з уповільненим терміном обороту капіталу, наприклад, при виробництві молока перевищує один рік, а при виробництві яловичини – 2 роки, виробництві свинини – 15-16 місяців, тоді, як підприємства харчової промисловості переробляють продукцію сільського господарства і реалізують готову до споживання продукцію за 1-2 місяці [42,47].

Висновки. У результаті реформування сільського господарювання в Україні колишні радянські колгоспи й радгоспи транс-

формовані у нові сільськогосподарські підприємства ринкового типу, побудовані на оренді земельних і майнових часток (паїв) та поєднанні приватної власності з колективними формами організації праці й Державною службою статистики виділені як сільськогосподарські підприємства (разом із фермерськими господарствами), у тому числі сільськогосподарські підприємства без фермерських і фермерські – всього, з яких великі (що звітують за ф. №50-сг) та традиційні фермерські господарства, що створені відповідно до Закону України „Про селянське (фермерське) господарство”.

Аналіз їхньої діяльності показав високу ефективність роботи сільськогосподарських підприємств. В них виробляють на 100 га сільськогосподарських угідь більше валової продукції й одержують прибутку більше, ніж у колишніх колгоспах і радгоспах. Вищої ефективності досягли сільськогосподарські підприємства (без фермерських господарств).

Що стосується подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств, то зростання виробництва продукції залежить від рівня його інтенсивності, тобто збільшення витрат на гектар вирощування сільськогос-

подарських культур та на голову тварин. Збільшення витрат забезпечує приріст виробництва продукції, вартість якої за середніми цінами 2015 року перевищує приріст витрат, при окупності 102,8% – по зернових і зернобобових (без кукурудзи), 111,9 – по кукурудзі, 112 – по ріпаку, 93,8 – по молоку, 89,3 – по виробництву м'яса свиней, 40,5% – по м'ясу великої рогатої худоби.

Зростання окупності залежить від закупівельних цін, за якими оцінюється вартість додатково одержуваної продукції, підвищення яких, наприклад на 10%, забезпечує приріст вартості додатково одержуваної продукції з 101,1 до 111,3%. Забезпечити зростання цін можна за рахунок підвищення купівельної спроможності населення України, яке споживає сільськогосподарську продукцію, встановлення взаємовигідних економічних відносин між сільським господарством і підприємствами харчової промисловості через взаємовигідні ціни, що забезпечуватимуть однакову окупність капіталу, досягнення оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств та їхніх підрозділів.

Список використаних джерел

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.Й. Малік [та ін.] ; за ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Аграрний сектор України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, О.Ю. Грищенко [та ін.] ; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
3. Власність в сільському господарстві / В.В. Юрчишин, П.Т. Саблук, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров [та ін.] ; за ред. В.В. Юрчишин, П.Т. Саблука. – К.: Урожай, 1993. – 352 с.
4. *Гайдуцький П. І.* Організація акціонерних і паєвих обществ / П. І. Гайдуцький. – К.: Изд-в УСХА, 1992. – 222 с.
5. *Гайдуцький П. І.* Орендні відносини / П. І. Гайдуцький, В. К. Симоненко. – К.: Вища школа, 1991. – 208 с.
6. *Гайдуцький П. І.* Приватизація власності. Акціонерні і пайові відносини / П. І. Гайдуцький, О.Є. Подолева. – К.: В-во УСГА, 1991. – 54 с.
7. *Гайдуцький П. І.* Пріоритети приватизації власності в АПК / П. І. Гайдуцький // Вісн. аграр. науки. – 1992. – № 6. – С.6-9.
8. *Гайдуцький П.І.* Аграрна реформа: радикальні заходи, високий результат / П.І. Гайдуцький / Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С. 3–7.
9. Господарський кодекс України (16.01.2003 № 436-IV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>.
10. *Даниленко А.С.* Роль реформування земельних відносин у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку українського села і сільських територій / А.С. Даниленко // Землевпоряд. вісн. – 2005. – № 1. – С. 3–7.
11. Декларація „Про державний суверенітет України” (16.07.1990 № 55-ХІІ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
12. Закон України "Про підприємства в Україні" (27.03.1991 №887- XII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.
13. Закон України "Про селянське (фермерське) господарство" (20.12.1991 № 2009-ХІІ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2009-12>.
14. Закон України „Про оренду землі” (06.10.1998 № 161-ХІV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-14>.
15. Закон України „Про форми власності на землю” (30.01.1992 № 2073-ХІІ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2073-12>.

16. Закон УРСР „Про економічну самостійність Української РСР” (03.08.1990 № 142-XII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-12>
17. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки (01.11.1990) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001460-90>.
18. Концепція реформування і розвитку агропромислового виробництва України в 1993-1995 роках: проект / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров [та ін.] ; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка – К., 1993. – 30 с.
19. Лузан Ю.Я. Реформування аграрного сектора України : стан і перспективи / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2002. – № 4. – С.3 – 8.
20. Лупенко Ю. А. Акціонерні підприємства в АПК / Ю. А. Лупенко // АПК: економіка, управління - 1992 - № 3. - С. 73-76.
21. Лупенко Ю.О. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2014. – №7. – С. 26 – 38.
22. Лупенко Ю.О. Системні трансформації аграрного сектору економіки / Ю. О. Лупенко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 49-51.
23. Малік М. Й. Розвиток орендних відносин в аграрному секторі економіки / М. Й. Малік // Економіка і організація сільського господарства: Респ. міжвід. темат. наук. зб. – К., 1991. – Вип. 89: Освоєння оренди і орендних відносин у сільському господарстві. – С. 7–12.
24. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17 - 26.
25. Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2016. – № 6. – С. 37 - 48.
26. Месель-Веселяк В.Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 9-16.
27. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 7-14.
28. Месель-Веселяк В.Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. - №9. – С. 3-8.
29. Месель-Веселяк В.Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувальних промислових типу в Україні / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13-20.
30. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 8-14.
31. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18–24.
32. Месель-Веселяк В.Я. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2015. - №7. – С.5-26
33. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – №1. – С. 13 – 23.
34. Месель-Веселяк В. Я. Развитие форм хозяйствования в аграрном секторе Украинской ССР / В. Я. Месель-Веселяк // Проблемы экономики труда и социального развития села : Матер. Всесоюз. координац. науч.-метод. совещ. – К., 1991. – С. 60-65.
35. Месель-Веселяк В. Я. Развитие форм хозяйствования в сільському господарстві / В. Я. Месель-Веселяк // Освоєння ринку і ринкових відносин в агропромисловому комплексі України: Матер. українсько-німецького семінару економістів-аграрників, Київ, 15-22 жовтня 1991 р. – К.: УкрІНТЕІ, 1992. – С.57–63.
36. Месель-Веселяк В.Я. Вирівнювання економічних умов господарювання на землях різної якості / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. - №3. – С. 97-102.
37. Месель-Веселяк В.Я. Дохідність і розширене відтворення в агропромисловому виробництві / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. -№5. – С.12 – 17.
38. Месель-Веселяк В.Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. - №3. – С.9-16.
39. Месель-Веселяк В.Я. Ефективність енергетичного самозабезпечення сільського господарства / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. - №2. – С. 10-14.
40. Месель-Веселяк В.Я. Земельні відносини на селі / В.Я. Месель-Веселяк , М.М. Федоров // Сільські вісті. – 1990. – 12 жовт.
41. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. - №10. – С. 7-14.
42. Месель-Веселяк В.Я. Про вдосконалення міжгалузевих економічних відносин в економіці України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. - № 6. – С. 8-16.
43. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва / В. Я. Месель-Веселяк. – К. : ІАЕ УААН, 1999. – 272 с.
44. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора України (здобутки і проблеми) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 3–8.
45. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2006. – № 12. – С. 34 – 41.

46. *Месель-Веселяк В.Я.* Удосконалення відносин власності - основа аграрних перетворень / В. Я. Месель-Веселяк // *Економіка АПК.* – 1996. – № 6. – С. 3-13.
47. *Месель-Веселяк В.Я.* Удосконалення економічних відносин учасників інтегрованих формувань / В. Я. Месель-Веселяк // *Економіка АПК.* – 1998. - №6. – С. 19-21.
48. *Месель-Веселяк В.Я.* Формування самозабезпечуючих енергетичних систем у сільському господарстві / В. Я. Месель-Веселяк // *Економіка АПК.* – 2010. - № 12. – С. 31-37.
49. Методические материалы по преобразованию колхоза (совхоза) в ассоциацию малых арендных, акционерных предприятий и крестьянских (фермерских) хозяйств / П. Т. Саблук, А. А. Фесина, В. Я. Месель-Веселяк. – К., 1992. – 92 с.
50. Методичні рекомендації по організації акціонерних товариств на підприємствах АПК / Ю. О. Лупенко, Д. В. Полозенко, К. Є. Раєвський: Мінсільгосп України, УНДІЕАПВ ім. О. Г. Шліхтера. – К., 1991. – 40 с.
51. Методологічні і методичні принципи грошової оцінки сільськогосподарських угідь / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // *Економіка АПК.* – 1995. – № 2. – С. 11–16.
52. Положення про пайовий фонд колективного сільськогосподарського підприємства (для КСП «Дружба» Обухівського району Київської області) / Е. Г. Ляковець, М. Й. Малік, Л. П. Червінська [та ін.]; УААН. Ін-т аграрної економіки. – К., 1993. – 10 с.
53. Посібник по реформуванню сільськогосподарських та переробних підприємств / П. Т. Саблук, М. В. Зубець, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров, М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, М. В. Гладій [та ін.]; Інститут аграрної економіки, 1997 – 648 с.
54. Постанова Верховної Ради України “Про земельну реформу” (18.12.1990 р. № 563-ХІІ). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/563-12>.
55. Пропозиції по удосконаленню механізму приватизації майна в АПК / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. Й. Малік [та ін.] // Пропозиції по удосконаленню економічного механізму в АПК України / Ін-т аграр. економіки УААН. – К. : ІАЕ, 1994. – С. 20–21.
56. Развитие форм хозяйствования в процессе преобразования сельского хозяйства / В. Я. Месель-Веселяк // Преобразование сельского хозяйства в Украине : опыт, перспективы : Матер. Междунар. экон. конф., Киев, 19–20 апр. 1995 г. – К., 1995. – С. 58–63.
57. Рекомендації по реформуванню колгоспів і радгоспів / П. Т. Саблук, П. І. Гайдуцький, М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко [та ін.]. – К.: Мінсільгосппрод України, ІАЕ ім.О.Г.Шліхтера, 1992. – 70 с.
58. Рекомендації по створенню акціонерних товариств в агропромисловому комплексі / П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, М. М. Федоров, В. Я. Месель-Веселяк, П. І. Гайдуцький – К., Ін-т аграрної економіки ім О.Г.Шліхтера, УААН. 1993. – 34 с.
59. Реорганізація колгоспно-радгоспної системи сільськогосподарського виробництва при переході до ринку (методичні рекомендації) / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, А. М. Стельмашук [та ін.]; ІАЕ ім. Шліхтера УААН, Тернопільський філіал інституту землеробства і тваринництва західного регіону. – Тернопіль, 1992. – 34 с.
60. Реформування земельних відносин, форм власності і господарювання : метод. положення / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров / УААН, Ін-т аграр. економіки. – К. : ІАЕ УААН, 1995. – 43 с.
61. Розвиток форм господарювання і земельна реформа / В. Я. Месель-Веселяк // Проблемы земельной реформы в Украине : Матер. науч.-практ. конф., Киев, 27–28 окт. 1994 г. – К. : СОПС, 1994. – С. 13–15.
62. Розвиток форм господарювання на селі / В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, М.Й. Малік, М. М. Федоров, Ю. О. Лупенко [та ін.]; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. - К.: Урожай, 1993. – 376 с.
63. Рослинництво України. Стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 180 с.
64. *Саблук П. Т.* Складна дорога у фермерство / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, О. О. Бугуцький // *Сільські вісті.* – 1992. – 20 жов.
65. *Саблук П. Т.* Передумови і фактори розвитку фермерства в Україні / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк // *Вісн. аграр. науки.* – 1993. – № 2. – С. 3-13.
66. *Саблук П. Т.* Шляхи виходу агропромислового комплексу України із кризового стану / П.Т.Саблук, В. Я. Месель-Веселяк // *Вісн. аграр. науки.* – 1992. – №1. – С. 10-14.
67. *Саблук П. Т.* Научное обеспечение перехода агропромышленного комплекса к рынку / П. Т. Саблук // Социально-экономические предпосылки повышения эффективности агропромышленного производства в многоукладной аграрной экономике. – К., 1991. – С. 3–9.
68. *Саблук П. Т.* Научное обеспечение перехода агропромышленного комплекса Украинской ССР к рынку / П. Т. Саблук // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1991. – № 9. – С. 2-6.
69. *Саблук П.Т.* Ціновий фактор у розвитку сільськогосподарського виробництва / П.Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк // *Економіка АПК.* – 2011. - № 9. – С. 3-9.
70. *Саблук П.Т.* Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // *Економіка АПК.* – 2009. – № 12. – С. 3-13.
71. *Саблук П.Т.* Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України : (проект) / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. Й. Малік [та ін.] // *Економіка АПК.* – 2011. – № 4. – С. 3–6.
72. *Саблук П. Т.* Земля для фермера: Думка вченого / П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // *Сільські вісті.* – 1992. – 6 берез.
73. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України ; ред. П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2002. – 60 с.
74. Тваринництво України. Стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 210 с.

75. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва” (10.11.1994 № 666/94). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/793-94>.

76. Указ Президента України “Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям” (08.08.1995 № 720/95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/720/95>.

77. Указ Президента України „Про оренду землі” (06.10.98 N 161-XIV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/367/97>.

78. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” (3.12.1999 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.

79. Федоров М. М. Земельні ресурси і земельні відносини / М. М. Федоров // Сільське господарство України у 1992 році (доповідь-аналіз). - К., 1992. – С. 48-54.

80. Федоров М. М. Земельні відносини в Україні / М. М. Федоров // Освоєння ринку і ринкових відносин в агропромисловому комплексі України: Матеріали Українсько-німецького семінару економістів-аграрників, Київ, 15-22 жовтня 1991 року. – К. 1992. – С.72-78.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016 р.

*

УДК 631.009.12:631.11

*О.О. НЕПОЧАТЕНКО, доктор економічних наук, професор, ректор
С.А. ПТАШНИК, аспірант**

*К.М. МЕЛЬНИК, кандидат економічних наук, доцент
Уманський національний університет садівництва*

Теоретичні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Сутність понять «конкурентоспроможність підприємства» та «конкурентоспроможність аграрних підприємств» багатогранна і важлива. Великий вплив їхнє значення має на побудову систем управління діяльністю підприємств, галузей та економіки держави в цілому, адже поєднує поведінку економічних агентів у конкурентному середовищі. У сучасних умовах господарювання проблематика конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств займає одне з вагомих місць в економічному аналізі діяльності різних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств присвятили праці зарубіжні й вітчизняні вчені: К.А. Андрющенко [2], І. Ансофф

[3], Г.Л. Азоев [1], В.Д. Базилевич [10], П.Т. Саблук [4], Р.П. Косодій [5], Н.Г. Міценко [6], В.Я. Месель-Веселяк [12], Ю.О. Лупенко [7], Л.В. Прокопець [8], Б.Й. Пасхавер [9], А.С. Філіпенко [11], В.С. Шебанін [13] та ін. Однак з огляду на важливість і багатогранність даної проблеми, у роботах учених немає єдиного погляду, спостерігається суперечливість у методологічних і методичних підходах до визначення сутності конкурентоспроможності підприємств, галузей, використовуваних ресурсів; напрямів її підвищення.

Мета статті – аналіз та обґрунтування різних поглядів учених стосовно сутності й значення понять «конкуренція», «конкурентоспроможність підприємств» і «конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств» та визначення системи факторів, що впливають на їх конкурентоспроможність.

Виклад основних результатів дослідження. У сучасній економічній літературі дедалі активніше використовуються такі тер-

* Науковий керівник – О.О. Непочатенко, доктор економічних наук, професор.

© О.О. Непочатенко, С.А. Пташник,
К.М. Мельник, 2016